

OM BEREGNINGEN AF DE FORSKELLIGE JORDBRUGSTYPERES ØKONOMISKE BETYDNING.

Af Adolph Jensen.

Som Indlæg i Debatten om Udstykningslovgivningen er der i de sidste Par Aar fremkommet forskellige Skrifter, hvor bl. a. omhandles Spørgsmaalet om den rette Maalestok for de forskellige Brugstypers Betydning, naar Sagen ses fra et rent økonomisk Synspunkt.

Spørgsmaalet er ret kompliceret, og man støder ved dets Behandling i Praksis paa en Række Vanskeligheder, som det i hvert Fald hidtil ikke er lykkedes at overvinde. At man ikke er naaet til Enighed, har imidlertid en helt anden Grund, nemlig Uklarhed med Hensyn til den rent teoretiske Opstilling af Problemet, en Uklarhed som kan føres tilbage til Misforstaaelse af nogle af de økonomiske Grundbegreber, som det er nødvendigt at operere med.

Formaalet med denne Artikel er at yde et Bidrag til, at disse Misforstaaelser fjernes.

Ved Behandlingen af Spørgsmaalet har man paa forskellig Maade gjort Brug af Begrebet „det samfundsmæssige Udbytte“, hvorved det landøkonomiske Driftsbureau forstaar det Udbytte, som alle de Parter, der er interesserede i Bedriften, har opnaaet i Løbet af en Driftsperiode. Dette samfundsmæssige Udbytte fordeler sig efter Driftsbureauets Opstilling paa 4 Poster, nemlig 1) Løn til lejet Arbejdskraft, 2) Familiens Arbejdsvederlag og Driftslederløn, 3) Ejendomsskatter til Stat og Kommune, 4) Nettoudbytte eller Kapitalrente.

Før jeg gaar ind paa Undersøgelsen af det her nævnte Begrebs Anvendelighed til Maaling af de forskellige Driftstypers økonomiske Betydning, bliver jeg nødt til at opholde mig lidt

ved den Kritik, der er rejst mod selve Begrebet „det samfundsmæssige Udbytte“.

Sekretær i Finansministeriet A. Clausager udtaler i et af ham udgivet Propagandaskrift følgende: „Der kan aldrig blive Spor af Mening i at sammenlægge to saa væsensforskellige Størrelser som Nettooverskud (eller Nettounderskud) og Arbejds-løn“¹⁾. Og i en Anmeldelse af Hr. Clausagers Bog giver Godsejer Thomas Junker sin Tilslutning til denne kategoriske Dom, idet han dog lidt mere forsigtigt siger, at en Sammenligning af de nævnte Størrelser „virker ganske forvirrende“²⁾.

Denne Kritik, der aabenbart bunder i Misforstaaelse eller maaske rettere i Mangel paa Forstaaelse af Begrebet „det samfundsmæssige Udbytte“, berører indirekte et af de Hovedsynspunkter, hvorefter man i nyere Tid søger at tilrettelægge og udforme den økonomiske Statistik. Saa meget mere føler jeg mig tilskyndet til at gøre et Forsøg paa at sprede Klarhed over det, der forekommer de to Herrer forvirrende eller meningsløst.

Hr. Junker undres over, at en saa skarpsindig Mand som Dr. Ernst Laur, den bekendte Leder af det schweiziske „Secrétariat des paysans“, kan have „opfundet“ et saa urimeligt Begreb som „det samfundsmæssige Udbytte“. Hertil maa jeg imidlertid bemærke, at hvis den fremsatte Kritik var berettiget, vilde Dr. Laur ikke være ene om at være kompromitteret. Begrebet „det samfundsmæssige Udbytte“ er slet ikke nogen moderne Opfindelse, det har været benyttet i mere end halvhundrede Aar, idet det saa at sige er vokset ud af de store amerikanske Censurarbejders Bestræbelser for at bestemme Netto-Produktværdien i Industrien³⁾. Det amerikanske Begreb *value added by manufacture* har efterhaanden — i finere og mere rationel Udformning — skaffet sig Borgerret i mange Landes økonomiske Statistik, i Danmark under Benævnelsen „Forædlingsværdien“. Det er dette Begreb, som Dr. Laur har givet Anvendelse paa Landbrugsproduktionen, og som det landøkonomiske Driftsbureau arbejder med under Benævnelsen „det samfundsmæssige Udbytte“. Heraf vil det ses, at det ikke er nogen ligegyldig Sag, om Begrebet mistænkeliggøres gennem

¹⁾ A. Clausager: „Husmandsbrugets økonomiske Værdi“. København 1930, p. 106.

²⁾ Nationaløkonomisk Tidsskrift 1930, p. 251.

³⁾ Adolph Jensen: „Statistics of Industrial-Production“. (Nordisk statistisk tidsskrift 1924, p. 372 ff.)

en Kritik, som ikke kan holde overfor en nærmere Undersøgelse.

For at udelukke enhver Uklarhed nødsages jeg til ved et simpelt Eksempel at skitsere den Tankegang, der ligger bagved Opstillingen af det omstridte Begreb.

Et Savskæveri omdanner raat Træ til Gulvbrædder. Bræddernes Salgsværdi udgør Virksomhedens Bruttoudbytte. Ved Frembringelsen heraf er forbrugt ældre Værdier i Form af Træ, endvidere i Form af Kul og Smøreolie m. m. til Maskinen, og endelig i Form af Værdiforringelse paa Grund af Slid paa Bygninger, Maskiner og Redskaber m. m. Ved Savværkets Virksomhed har Samfundet vundet Gulvbrædderne, men mistet det raa Træ og de øvrige forbrugte Materialer. Værdiforskellen, altsaa den Værdi, der ved Produktionen er tilført Materialet, er *the value added by manufacture* eller „Forædlingsværdien“.

Paa samme Maade bliver Forædlingsværdien ved Driften af en Landejendom Bruttoudbyttet med Fradrag af Værdien af Saasæd, Gødningsstoffer, Kreaturfoder m. m. samt af Afskrivning (Værdiforringelse paa Grund af Slid og Ælde) paa Bygninger, Grundforbedringer, Redskaber m. m.

Forædlingsværdien er imidlertid det samme som „det samfundsmæssige Udbytte“, nemlig det Værdibeløb, som Ejeren af Savværket eller Landejendommen maa dele mellem alle de Faktorer, der har været medvirkende ved dets Fremskaffelse, saaledes at det opløser sig i følgende Poster:

1) Arbejds løn (herunder, foruden betalt Arbejds løn, ogsaa beregnet Arbejds vederlag til Ejeren og hans medarbejdende Familiemedlemmer),

2) Betalte Renter af laant Kapital og beregnede Renter af Ejers egen, i Bedriften anbragte Kapital,

3) Ejendomsskatter til det Offentlige,

4) Ejers eventuelle Profit¹⁾.

De Herrer Clausager og Junker anser det for urimeligt at sammenlægge den første og den fjerde Post, fordi de omfatter „væsensforskellige Størrelser“. Ja, væsensforskellige er de to Poster jo nok, for saa vidt som den første gaar ud af Ejers

¹⁾ Denne Opstilling er formentlig systematisk rigtigere end den, der benyttes af det landøkonomiske Driftsbureau, hvor Renten er slaet sammen med Profitten, og hvor der under Arbejds løn er medregnet et beregnet Beløb som Vederlag for Ejers Ledelse af Bedriften; se nærmere i det følgende. Ændringen i Opstillingen har ingen Betydning i nærværende Sammenhæng — ud over at gøre Forholdet klarere.

Lomme, medens den sidste forbliver deri. Men dette er jo at se Sagen fra det rent privatøkonomiske Synspunkt. Hvis man hæver sig ud over dette, skulde det ikke være vanskeligt at forstaa, at alle 4 Poster for saa vidt er ensartede, som de alle er Vederlag for den Medvirken, der er ydet: Arbejderne faar Vederlag for deres Slid, Kapitalejeren for Afsavn af Kapital, det Offentlige for Opretholdelse af Samfundstilstande der muliggør og letter Driften; og endelig faar Ejeren Vederlag for Ledelsen af Bedriften og for den Risiko, han løber ved at drive Virksomheden.

Hr. Junker nøjes imidlertid ikke med for egen Regning at fordømme Begrebet „det samfundsmæssige Udbytte“. Han mener i saa Henseende at kunne paaberaabe sig som Meningsfælle Dr. polit. Jørgen Pedersen, som kritisk har behandlet Dr. Laurs Formel¹⁾.

Jeg erindrer meget vel, at jeg ved Læsningen af Jørgen Pedersens ellers saa klare Fremstilling studsede ved en Udtalelse, som det forekom mig, at en saa skarpsindig Nationaløkonom ikke kunde staa ved. Denne Udtalelse har følgende Ordlyd: „Det er klart, at jo mere man forøger Arbejds- og Kapitaludlægget paa et givet Jordareal, desto større samfundsmæssigt Udbytte vil man faa, og dette vil fortsætte lige ned til den mindst tænkelige Brugsstørrelse. Efter Dr. Laurs Teori skulde det altsaa være nationaløkonomisk fordelagtigt at forøge Driftsintensiteten i det uendelige uden Hensyn til, hvilke Mængder af Arbejde og Kapital der medgik til at frembringe en given Enhed af samfundsmæssigt Udbytte“²⁾.

Dette er naturligvis ikke ment bogstaveligt saaledes, som det er sagt. Det er klart, at der er en Grænse, hvorudover det samfundsmæssige Udbytte ikke stiger ved øget Driftsintensitet, nemlig det Punkt, hvor Forøgelse af Arbejde og Kapitalanvendelse ikke giver mindst samme Forøgelse i Bruttoudbytte. Forfatteren har vel ment, at dette er saa selvfølgeligt, at det ikke behøver at siges.

I Virkeligheden er Jørgen Pedersens Kritik ikke rettet mod Dr. Laurs Formel i og for sig, men mod dens Anvendelighed ved en udtømmende Bedømmelse af de forskellige Driftstypers nationaløkonomiske Betydning³⁾.

¹⁾ Jørgen Pedersen: „Husmandsbruget. En Vurdering af den danske Husmands-Lovgivnings økonomiske og sociale Betydning“. København 1928.

²⁾ Anf. St. p. 100.

³⁾ At Jørgen Pedersen ikke i al Almindelighed bryder Staven over Begrebet „det samfundsmæssige Udbytte“, fremgaar bl. a. deraf, at han ud-

En udtømmende Bedømmelse. Spørgsmaalet har jo nemlig to Sider. Hvis man betragter det ud fra Jord-Anvendelsens Synspunkt, vil man spørge: hvilken Driftstype giver det største Udbytte for hver anvendt Arealenhed? De, der ser Problemet saaledes, søger Svaret i de Tal, der angiver det samfundsmæssige Udbytte pr. Hektar, og de har utvivlsomt Ret, naar de med Hjæmmel i det landøkonomiske Driftsbureau's Regnskabsberetninger paastaar, at det samfundsmæssige Udbytte pr. Hektar gennemsnitligt set er des større, jo mindre Ejendommene er, for Husmandsbrug henimod dobbelt saa stort som for de største Gaarde. Dette er en ligefrem Følge af den velkendte Forskel i Driftsintensitet.

Betragtningen af Spørgsmaalet ud fra Jord-Anvendelsens Synspunkt har utvivlsomt en vis Berettigelse. Hr. Clausager har ikke Ret, naar han paastaar, at Udbyttet i Forhold til Arealet er ganske ligegyldigt¹⁾. Da Jord ikke staar til Raadighed i ubegrænset Mængde, maa det ud fra et samfundsmæssigt Synspunkt interessere, hvilket Udbytte en Arealenhed giver under forskellige Driftsformer²⁾. En anden Ting er det, at en ensidig Betragtning som den nævnte kan fremkalde Misforstaaelser, ligesom de Tal, der beregnes for det samfundsmæssige Udbytte, naturligvis deler Skæbne med alle statistiske Beregningsresultater, for saa vidt som de, i ukyndige eller illoyale Hænder, er udsat for at blive urigtigt anvendte eller misbrugte i Propaganda-Øjemed.

Men ved en udtømmende økonomisk Bedømmelse kan man naturligvis ikke blive staaende ved det Beløb, der angiver det samfundsmæssige Udbytte pr. Arealenhed. Det kræves, at man, saaledes som rigtigt fremhævet af Jørgen Pedersen, undersøger,

trykkelig fremhæver, at man paa Grundlag af de for forskellige Ejendomsstørrelser beregnede Værdier for samfundsmæssigt Udbytte kan danne sig et Skøn over Muligheden af at skabe lønnende Beskæftigelse til en voksende Befolkning. (Anf. St. Side 154 ff.). Se ogsaa Jørgen Pedersens Anmeldelse af Driftsbureauets Beretninger i Nationaløkonomisk Tidsskrift 1927, S. 90 ff.

¹⁾ Anf. St. S. 150.

²⁾ Begrebet „Det samfundsmæssige Udbytte“ pr. Arealenhed har ogsaa paa forskellig Vis faaet praktisk Anvendelse. Saaledes kan det nævnes, at de Normalværdier for det samfundsmæssige Udbytte pr. anvendt Hektar Landbrugsareal, der af det schweiziske Bondesekretariat hvert Aar beregnes for forskellige Størrelsesgrupper af Landejendomme, benyttes som Hjælpe-middel ved Ligningen af kantonale Skatter. (Untersuchungen betreffend die Rentabilität der schweizerischen Landwirtschaft 1928—29, II Teil: Bericht des schw. Bauernsekretariates an das eidg. Volkswirtschafts-Departement, Side 275).

hvilket Offer af Produktivkræfter der er medgaaet til at frembringe Udbyttet.

Efter Fremkomsten af Jørgen Pedersens Bog har det landøkonomiske Driftsbureau søgt at efterkomme dette Krav. Herved er Driftsbureauet formentlig gaaet ud fra følgende Betragtning.

Ved Driften af en Landejendom beriges Samfundet med Summen af de Værdier, der under Driftsperioden og efter dens Afslutning kommer til Deling mellem de ved Driften medvirkende Faktorer, d. v. s. „det samfundsmæssige Udbytte“ (u). Denne Berigelse har Samfundet imidlertid kun vundet ved en Række samfundøkonomiske Ofre, hvis samlede Værdi maales ved det Beløb, der er medgaaet til normal Dækning af Arbejdsomkostninger (a), Forrentning af Landbrugskapitalen (r) samt Ejendomsskatter (s). Hvis man derfor for hver enkelt Størrelsesgruppe af Ejendomme beregner Brøken $u : (a + r + s)$, faar man et Udtryk for, hvilken Driftsform der betaler samtlige Produktionsfaktorer bedst.

Ved en saadan Beregning møder man nu en Række praktiske Vanskeligheder. Jørgen Pedersen har peget paa nogle af disse, bl. a. den, at den Vurdering af Landbrugskapitalen, der kommer til Udtryk i Regnskaberne og som altsaa bliver bestemmende for Beregningen af Rentebyrden, er irrationel, fordi den paavirkes af Nettoudbyttet¹⁾. Endvidere kan man jo spørge, hvorledes det normale Beløb for Dækning af Arbejdsomkostningerne kan udfindes²⁾. Endelig er det vel et Spørgsmaal, om Arbejde, Jord og Kapital, som jo ikke — eller i hvert Fald kun i begrænset Grad — kan substitueres for hinanden, i denne Sammenhæng kan sammenfattes i Pengeværdi. Professor Warming siger herom næsten undskyldende, at Produktionsfaktorernes Værdi efter Markedspris er den eneste mulige Generalnævner for Jord, Kapital og Arbejde³⁾.

Jeg skal imidlertid ikke komme nærmere ind paa disse

¹⁾ Anf. St. Side 101 f.

²⁾ Jørgen Pedersen gør opmærksom paa, at de fleste selvstændige Landbrugere utvivlsomt har, hvad han kalder en „immateriel Indkomst“ af varierende Størrelse. „Jo mere fremmed Arbejdskraft, der anvendes i Bedriften, des mindre relativ Betydning har Brugerens immaterielle Indtægt for det regnskabsmæssige Udbytte pr. Mand, men heraf følger, at de mindre Landbrug, hvor kun Brugerens og hans Familie beskæftiges, vil vise en ringere Betaling af Arbejdskraften, end de faktisk yder“. (Anf. St. Side 103).

³⁾ Jens Warming: „Danmarks Erhvervs- og Samfundsliv“, København 1930. Side 129.

Vanskeligheder, som Driftsbureauet ikke gør noget Forsøg paa at løse, idet det simpelt hen regner med Regnskabernes Udgiftstal¹). Derimod skal jeg søge at vise, at selve det Ræsonnement, hvorpaa Driftsbureauets Beregninger hviler, næppe kan staa for en nærmere Prøvelse.

Det ser jo meget bestikkende ud, at man ved Maaling af Forholdet mellem de forskellige Driftstypers Betydning, set fra et samfundsmæssigt Synspunkt, tager sit Udgangspunkt i Begrebet „det samfundsmæssige Udbytte“. Dette er ikke desto mindre urigtigt, og jeg tror, at det er selve den nævnte Betegnelse, der har givet Anledning til, at man er kommen ind i et galt Spor.

Jeg maa her atter vende tilbage til Dr. Laur. Hvad han har villet, er alene at give et Maal for Summen og Fordelingen af de Værdier, der gennem Landbruget tilflyder de forskellige medvirkende Faktorer som Indtægt²). Denne Sum af Indtægter har Dr. Laur givet Betegnelsen *Das volkswirtschaftliche Einkommen* eller *La revenu économique* (den sidstnævnte Betegnelse har jeg set omdøbt til *Revenu social*); paa Svensk er det blevet til *Den nationalekonomiska inkomsten (från lanthushållningen)* og paa Dansk altsaa til *Det samfundsmæssige Udbytte*.

Disse Betegnelser er for saa vidt rammende nok, men de forklarer kun Begrebets Indhold, set fra den ene Side. Hvad det rummer, set fra den anden Side, udtrykkes klart i det foran nævnte amerikanske *Value added by manufacture*, ofte forkortet til *Added value*, som paa Hollandsk er direkte oversat til *Toegevoegde waarde*. Paa Tysk bruges Betegnelserne

¹) Det landøkonomiske Driftsbureau: Undersøgelser over Landbrugets Driftsforhold. XI, p. 70, XII, p. 75 og XIII, p. 75. — De af Driftsbureauet beregnede Tal er bl a. benyttede i A. C. Duborg: „Dansk Landbrugspolitik“, København 1930, p. 31 og af Jens Warming, anf. St. p. 124—25 og 129.

²) Le revenu économique est la somme de tous les revenus obtenus par les personnes intéressées directement ou indirectement à l'exploitation. L'exploitant a obtenu un revenu sous forme d'intérêt de la fortune (rente de la fortune nette) et d'un salaire (indemnité de salaire). Le créancier participe au revenu par l'intérêt de ses créances, le domestique par le salaire et l'entretien, l'État et la commune sous forme des impôts. Serait aussi considéré comme revenu économique le bénéfice que retireraient les artisans de contrats passés entre eux et le domaine. Il n'est pas possible de déterminer cette valeur à l'aide des comptes; elle n'est d'ailleurs que d'importance secondaire et ne change en rien à la tendance des résultats. (Rapport du secrétariat des paysans suisses 1920—21, p. 64 f.).

*Mehrwert*¹⁾ og *Werterhöhung*²⁾). I den norske Statistik beregner man *Bearbejdelsesverdien*, i den svenske *Manufakturerværdet*, i den danske — som før nævnt — *Forædlingsværdien*³⁾. Disse Betegnelser tilslører ikke — saaledes som de førstnævnte i nogen Grad gør det — at her er Tale om et Netto-Begreb, fremkommet ved Eliminering af et Regnskabsmoment, som i denne Sammenhæng ikke bør lades ude af Betragtning, nemlig Materialeforbruget. Ved Opstillingen af det landøkonomiske Driftsbureaus Formel er det overset, at et og samme Beløb i samfundsmæssigt Udbytte kan fremkomme ved Forbrug af forskellige Mængder (og altsaa forskellig Værdi) af Raastoffer og andre Materialer.

Naar man søger en Maalestok for en Virksomheds økonomiske Betydning for Samfundet, bør man ikke — saaledes som det landøkonomiske Driftsbureau gør det — tage sit Udgangspunkt i Resultatet af den afsluttede Produktion, men i en økonomisk Analyse af den hele Produktionsproces. Man maa spørge: Hvad yder Samfundet som Indsats, og hvad modtager det til Gengæld? Herved naar man da til det Resultat, at Maalestokken bliver Forholdet mellem Virksomhedens Brutto-udbytte (b) og Værdisummen af forbrugt Materiale (m), anvendt Arbejde (a), Forrentning af Kapitalen (r) og Skatter til det Offentlige (s). Medens det landøkonomiske Driftsbureau benytter Brøken $u : (a + r + s)$, hvor $u = b \div m$, bør der altsaa regnes med $b : (m + a + r + s)$.

I det følgende skal jeg vise, hvilke Resultater der, med Benyttelse af den sidstnævnte Formel, kan udledes af det landøkonomiske Driftsbureaus Regnskabstal for de 12 Regnskabsaar 19^{17/18}—19^{28/29}, men først skal jeg begrunde en lille Korrigering af Regnskabstallene, som jeg har foretaget.

Efter Driftsbureauets sædvanlige Praksis medregner dette under Arbejdsudgifter et Beløb for „Driftslederløn“. Dette er naturligvis i sin Orden, for saa vidt angaar de Tilfælde, hvor der virkelig er betalt Vederlag for Driftsledelse eller for Bistand ved Ledelsen, men der tilskrives ogsaa Lønningskontoen

¹⁾ Oscar Nerschmann: „Gewerbliche Produktionsstatistik“. Leipzig u. Berlin, 1916.

²⁾ Rudolf Meerwarth: „Einleitung in die Wirtschaftsstatistik“. Jena, 1920.

³⁾ Vi ser bort fra, at de her nævnte Betegnelser ikke fuldt dækker samme Indhold, idet Bestemmelsen af, hvad der bør fradrages for Slid paa Produktionsapparatet, ofte i Praksis støder paa saa store Vanskeligheder, at man helt maa se bort fra Afskrivninger.

et beregnet Beløb som Vederlag for Ejerens personlige Ledelse af Bedriften i de Tilfælde (og det er det overvejende Antal), hvor han ikke har fremmed Hjælp til Ledelsen. Det synes mere naturligt at betragte saadan rent fiktiv Driftslederløn som en Del af Ejerens Profit, og det saa meget mere, som man kun med stor Vilkaarlighed kan ansætte et Beløb for Driftslederløn i de middelstore og især i de mindste Landbrug. I det landøkonomiske Driftsbureaus Beregninger anvendes ved Ansættelsen af Driftslederlønnen en Skala, der varierer efter Ejendomsskyldværdien fra 3 til 1 pCt. af Landbrugskapitalen¹⁾.

Hvis Driftslederløn til Ejeren selv holdes udenfor Lønningskontoen, faar man følgende Værdier for Brøken $b:(m + a + r + s)$:

Husmandsbrug (under 10 ha).....	1.08
Smaa Bøndergaarde (10—20 ha).....	1.14
Mellemstore Bøndergaarde (20—30 ha).....	1.15
Store Bøndergaarde (30—50 ha).....	1.15
Mellemstore Gaarde (50—100 ha).....	1.13
Store Gaarde (over 100 ha).....	1.09
Samtlige Ejendomme.....	1.13

Bøndergaardene synes herefter at være den Brugstype, der betaler Produktionsfaktorerne bedst, medens Tallene tyder paa, at baade Husmandsbrugene og de største Gaarde er underlegne og de middelstore Gaarde inutager en Mellemstilling.

Da Nævneren i den Brøk, vi benytter, i Praksis omfatter samtlige Omkostninger, vil den Differens, der fremkommer, naar man formindsker de udregnede Tal med 1.00, angive Forholdet mellem Profitten og Omkostningerne.

Det er i Overensstemmelse hermed, naar Hr. Clausager som Maalestok for de forskellige Brugstypers økonomiske Betydning vil benytte den Procent, som Nettoudbyttet udgør af Omkostningerne. Naar Forfatteren, trods dette rigtige Udgangspunkt, kommer til fuldkomment vildledende Resultater²⁾, skyldes det, at han, ved at manipulere Driftsbureauets Regnskabstal paa en ganske forvirret Maade, føres til at benytte urigtige Værdier for baade Omkostninger og Nettoudbytte.

Aarrækken er for kort og delvis for abnorm, til at man kan gøre sikre Slutninger om, hvorledes Landbrugets Konjunkturer paavirker Resultaterne i den her omhandlede Retning. Det er derfor med alt Forbehold at jeg anfører omstaaende Tal:

¹⁾ O. H. Larsen og Ivar Dokken: „Vejledning ved Landbrugs-Regnskabstøring i Tilslutning til Det landøkonomiske Driftsbureau“, København 1926, Side 23—24.

²⁾ Anf. St. Side 113—14.

	3 gode Aar	5 middel- gode Aar	4 daarlige Aar
Under 10 ha	1.18	1.11	0.97
10—20 -	1.31	1.16	0.99
20—30 -	1.30	1.17	1.00
30—50 -	1.33	1.17	0.98
50—100 -	1.30	1.16	0.97
over 100 -	1.28	1.10	0.92

Det synes herefter som om Bøndergaardene bevarer deres Overlegenhed under alle Forhold. Tallene tyder endvidere paa, at i de gode Aar betalte de store Gaarde Produktionsfaktorerne bedre end Husmandsbrugene, medens det omvendte synes at gælde under ugunstige Konjunkturer.

De Talrækker, der er anførte foran, og som er behæftede med Usikkerhed paa Grund af de antydede Ufuldkommenheder ved de benyttede regnskabsmæssige Elementer, kan naturligvis ikke have nogen eksakt Karakter; de giver kun et Fingerpeg til Bedømmelse af Forholdet mellem Brugstypernes økonomiske Betydning. Men de har i hvert Fald det Fortrin for baade Driftsbureauets og Hr. Clausagers Tal, at de er Resultat af en i Principet rigtig Beregning.
